

თინათინ სიხარულიძე

ბაირონის ქართული თარგმანების თარგმანმცოდნეობითი შეფასებისათვის

თარგმანმცოდნეობაში საუკუნეების განმავლობაში სხვადასხვა უცხოელი ავტორების ნამუშევრების თარგმნა-შეფასების პროცესი განუყოფლად დაკავშირებული რამდენიმე ფაქტორთან:

- ა) რომელ ეპოქას განეკუთვნება სათარგმნი ავტორის ტექსტი;
- ბ) რა პერიოდში ითარგმნება იგი ამა თუ იმ ენაზე;
- გ) თარგმნის პროცესი მიმდინარეობს უშუალოდ სათარგმნი ენიდან, თუ შუალედური თარგმანის მეშვეობით;
- დ) ადეკვატური თარგმანია, თუ გადმოკეთებული და ა.შ.

ამიტომ საკვლევ თემასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც: ცნობილი რომანტიკოსი პოეტი ბაირონი (1789-1824) შემოვიდა ქართულ ცნობიერებაში ჯერ კიდევ მის სიცოცხლეში, უმეტესწილად, ფრანგული, რუსული თარგმანების მეშვეობით, გაჩნდა ტერმინი „ბაირონიზმი“ და სწორედ მისი შემოქმედების ძირითადი თემატიკიდან, პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე, გაჩნდა აუცილებლობაც თარგმნილიყო იგი ქართულ ენაზე, თუნდაც შუალედური ენის მეშვეობით. რამდენადაც თარგმანი მეტ-ნაკლებად დაკავშირებულია პრესისა და წიგნის გამოცემასთან. სავარაუდოდ (მიუხედავად XIX საუკუნის პირველ ნახევარში თითო-ორჯერ - ალექსი მესხიშვილი, მ. თუმანიშვილი-თარგმანისა), მისი თარგმნა და პუბლიკაცია უშუალოდ 60-იან წლებთან უნდა იყოს დაკავშირებული (ი. ჭავჭავაძე, ა. წერეთელი, ი. ბაქრაძე, მ. გურიელი და სხვ.).

თვით ილია ჭავჭავაძემ ჯერ კიდევ თავის აღრინდელ წერილში „ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის კოზლოვის მიერ “შეშლილი-ს თარგმანზედა“, სცადა ჩამოეყალიბებინა რა და როგორ უნდა ითარგმნოს. ილია მოითხოვდა თარგმნისას ორიგინალის ფორმისა და შინაარსის ერთიანობის დაცვას დამახასიათებელი მხატვრული ძალისა და ენერჯის დაცვით (გ. გაჩეჩილაძე). მისთვის მთავარია ეროვნული გამომსახველობა ნათქვამისა“, ილიასთვის ენა არა მარტო ლოგიკური და გრამატიკული კატეგორიაა, არამედ მხატვრული ფენომენიცაა, და მთარგმნელისაგან ილია მოითხოვს ჭეშმარიტი მხატვრულობის დაცვასაც თარგმანში“. ამ საკითხს, შესაძლოა დღესაც არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა“ (ხაზი ჩვენია - თ. ს) (გაჩეჩილაძე, 1966: 91).

როგორც მკვლევარნი (გ. ალიბეგაშვილი, ე. დუღაშვილი, თ. მღებრიშვილი) აღნიშნავენ, თუ ქართველები თარგმნიდნენ ამა თუ იმ თხზულებას, ეს იმიტომ, რომ მასში ხედავდნენ და პოულობდნენ პასუხს მათთვის საჭირობოროტო და სასიცოცხლო საკითხებზე. მაგრამ მთავარი ის არის, რომ გადმოღება უცხო

თხზულების იყო არა მექანიკური აღქმის პროცესი, არამედ პროცესი შემოქმედებითი გადაამუშავებისა და თავის საკუთარ გემოვნება-შეგნებასთან შეგუებისა. ქართველთა შემოქმედებითა გენიამ შეძლო ნათარგმნი ლიტერატურის ასიმილირება, თავის საკუთარ იდეურ-ესთეტიკურ შეგნებაში გადახარშვა და გადადნობა მის ეროვნული საქმიანობის ბრძედში“ (ალიბეგაშვილი... 2017: 45-46).

ამ დროისათვის ევროპაში უკვე, კარგადაა ჩამოყალიბებული მთარგმნელობითი პრინციპებიც (ი. ვ. გოეთე, ფ. შილერი, ფ. შლაიარმაჰერი, ტ. მომზენი და სხვ.), რომლის თანახმადაც დღის წესრიგში დგება თარგმნის ორი ტიპი. ამათვან ერთი გადმოსცემს დედნის ასლს, მაგრამ ფორმას არ იცავს, ხოლო მეორე - კი არსებითად იცავს ფორმას, შინაარს კი უგულვებელჰყოფს, მაგრამ შეიძლება არსებობდეს მესამე ტიპი, ე.წ. მკაცრი თარგმანი, რომელშიც ფორმაც და შინაარსიც მაქსიმალურად შეესატყვისება დედანს და თარგმანიც გასაგებია მკითხველისათვის (ტ. მომზენი).

ამ დროისათვის ქართველი მთარგმნელები, როგორც ზემოთ-მოხმობილ ციტატაში აღინიშნა, უპირატესობას ანიჭებენ სა-თარგმნი ტექსტის მეტად მისაწვდომობას მკითხველისათვის. ამ თვალსაზრისით მეტ თავისუფლებას იჩენენ ისინი ბაირონის თხზულებათა გადმოთარგმნისას.

XIX საუკუნის 90-იან წლებამდე ბაირონის ქართულ ენაზე თარგმნა ძირითადად გულისხმობდა შუალედური ენის საშუალებით გადმოცემას. რთულია მსჯელობა თარგმანმცოდნისა აღნიშნული ავტორის ნაწარმოებების ღირსება-ნაკლოვანებისა შეფასებისა ქართულ ენაზე თარგმნისას. მაგრამ მე-20 საუკუნის 20-30-იანი წლებიდან მაინც ცდილობენ ქართველი თარგმანმცოდნეები კრიტიკული თვალთ შეხედონ ბაირონის წინა ეპოქის თარგმანებს. აქ აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას ის მთარგმნელობითი პრინციპებიც, რომლებიც შეიმუშავა საბჭოურმა თარგმანმცოდნეობამ. ეს დარგიც ხომ მე-20 საუკუნის პირმოა.

ამ დროისათვის ყალიბდება რუსი თარგმანმცოდნის ა. ვ. ფედოროვის თარგმანის თეორია, ხოლო XX საუკუნის 60-იან წლებში გამოდის თვით მთარგმნელის, თეორეტიკოსის, გ. გაჩეჩილაძის (1914-1974) ფუნდამენტური ნაშრომი „მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი“ (1966). გ. გაჩეჩილაძის თარგმნის თეორიამ ფართო გამოხმაურება ჰპოვა ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკების თარგმანმცოდნეთა შორის. უკრაინელ ო. კუნდზევიჩმა, გამოთქვა რა, სინანული იმის გამო, რომ დიდი ხანია არ გამართულა სპეციალური ყრილობა მთარგმნელებისა, დაიმოწმა გ. გაჩეჩილაძის სიტყვებიც: **“НИЧТО ТАК ТЕСНО**

не связано с практикой, как любое теоретическое суждение о переводе” (Мастерство Перевода, 1968:203)

გ. გაჩეჩილაძის თარგმანები და თეორიული მსჯელობანი დღესაც არ კარგავს თავის მნიშვნელობას. შემთხვევით არ იყო, რომ მის მშობლიურ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 2014 წელს ზეიმით აღინიშნა გ.გაჩეჩილაძის დაბადებიდან 100 წლისთავი.

წინამდებარე სტატიაში ვცადეთ ყურადღება გაგვემახვილებინა გ. გაჩეჩილაძის თეორიულ მსჯელობაზე და შეფასებებზე ინგლისური ლიტერატურის ნიმუშების (კერძოდ ბაირონის) XIX საუკუნეში ქართულ ენაზე შესრულებულ თარგმანებზე.

გ. გაჩეჩილაძე ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენს ინგლისური ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნისადმი, რაც წარმოდგენილია მის სხვადასხვა შრომებსა, თუ საგაზეთო-საჟურნალო წერილებში.

ჩვენთვის განსაკუთრებულად საინტერესოა ბაირონის ქართულ ენაზე თარგმანების სწორედ მისეული შეფასება. 1938 წელს გამოდის გ. გაჩეჩილაძის მონოგრაფია ბაირონზე, რომელშიც ავტორმა სცადა პირუთვნელად წარმოედგინა ლორდ ბაირონის ცხოვრება-შემოქმედება. აქვეა დართული მის მიერ თარგმნილი ბაირონის ლექსებიც და ბოლოს კომენტარები „ბაირონის ცხოვრებისა და შემოქმედების ქრონოლოგიური სარჩულიდან“.

აღნიშნულ ნაშრომში გ. გაჩეჩილაძე ცდილობს წარმოადგინოს ქართველი მკითხველის წინაშე ბაირონის საიუბილეოდ (150 წლისთავისათვის) ინგლისელი პოეტის, ბაირონის ცხოვრება-შემოქმედება.

გ. გაჩეჩილაძე თვლის, რომ ეს წიგნი („ბაირონი“) ნაჩქარევად არის მომზადებული, მაგრამ ავტორი ფიქრობს, რომ იგი აუცილებელია ქართველი მკითხველისათვის: „ვიმედოვნებ, რომ ეს პატარა წიგნი გამოადგება ქართველ ახალგაზრდობას და აღუძრავს მაინც სწრაფვას დიდი ინგლისელი პოეტისაკენ, რომელიც მთელი ხმით ქართულად ჯერ კიდევ არ ამეტყველებულა (ხაზი ჩვენია თ. სიხარულიძე) (გაჩეჩილაძე, 1938: 3).

აღნიშნული ხაზგასმა დაგვკვირდა იმისთვის, რომ, აშკარაა, გ. გაჩეჩილაძეს არ უმუშავია ჯერ წინა საუკუნეში შესრულებულ თარგმანებზე, ანდა ნაკლები ყურადღება მიაქცია მათ იმის გამოც, რომ ისინი უშუალოდ ორიგინალიდან არ არის შესრულებული. აქ უფრო მოჩანს თავად მთარგმნელის პოზიცია და არა თარგმანის ისტორიკოსისა.

ქართულ ენაზე ბაირონის XIX საუკუნეში თარგმანს გ. გაჩეჩილაძე, ვფიქრობთ, სწორედ ილია ჭავჭავაძისეული მთარ-

გმენლობითი პოზიციებიდან აშუქებს და არა XX საუკუნის მთარგმნელობით პრინციპებზე დაყრდნობით.

სამაგიეროდ, უკვე 50-იანი წლებიდან „ლიტერატურული საქართველოს ფურცლებზე ქვეყნდება სერია გ. გაჩეჩილაძის წერილებისა „ინგლისური ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნის საკითხები“ (1956 წ. N 1,3), რომლებშიც ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ინგლისური ლიტერატურის ქართული თარგმანების ისტორიაზე, სადაც მოცემულია მათი შეფასებაც. „წინამდებარე წერილში ჩვენ ვეხებით მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის რამდენიმე ამგვარ დამახასიათებელ ფაქტს, უპირველეს ყოვლისა, ინგლისური ხალხური პოეზიის ნიმუშებისა და ბაირონის ნაწარმოებთა თარგმანებს. აქ უნდა დავასახელოთ ორი თარგმანი: „დედოფლის აღსარება“ და „ბაირონიდამ“ (გაჩეჩილაძე, 1956: 3).

გ. გაჩეჩილაძე შესავალშივე ცდილობს ახსნას ის ფაქტი, რომ ი. ჭავჭავაძისა და ი. მაჩაბლის მიერ შექსპირის „მეფე ლირის“ თარგმნამდე (1873) ნაწარმოებთა უმრავლესობის თარგმანი შესრულებული იყო რუსული ენიდან, რამდენადაც არ არსებობდა ორიგინალიდან თარგმნის პრაქტიკა, მაგრამ, მისივე აზრით, დიდი იყო აღნიშნული თარგმანების ისტორიულ-კულტურული როლი: „ეს თარგმანები ემსახურებოდნენ კულტურის გავრცელებას ქართველ ხალხში, ბევრი მათგანი შესრულებული იყო მშვენიერი ლიტერატურული ენით. თავმდაბალი ქართველი მთარგმნელები, რომელთაც არ იცოდნენ დედნის ენა, მაინც ცდილობდნენ რუსულ ენაზე დაყრდნობით თავისი, თუნდაც მცირე, წვლილი შეეტანათ საერთო კულტურული აღმავლობის საქმეში“ (გაჩეჩილაძე, 1956: 3).

გ. გაჩეჩილაძე იხილავს ბაირონის ორი ლექსის თარგმანს: „დედოფლის აღსარება“ და „ბაირონიდამ“. აქედან მეორე, „ბაირონიდამ“, გ. გაჩეჩილაძის აზრით, უნდა წარმოადგენდეს მოტლანდიური ხალხური ბალადის იმ ნაწყვეტის თარგმანს, „რომელიც ცნობილია პუშკინის ვარიანტის სახით. ამ თარგმანს ხელს ი. რევიშვილი აწერს და იგი არ უნდა იყოს ბაირონისა. გ. გაჩეჩილაძე ვარაუდობს, რომ პუშკინის აღნიშნული ლექსი მთარგმნელს შეხვდა გერბელის ზემოთდასახელებულ წიგნში (გვ.1), რომელშიც, სხვა ინგლისელ ავტორებთან ერთად, ბაირონიც გვხვდება“ (გაჩეჩილაძე, 1956: 3).

მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ გ. გაჩეჩილაძე XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ლიტერატურული მოძრაობის ლიდერების, ი. ჭავჭავაძისა და ა. წერეთლის, თარგმანებზე ამახვილებს ყურადღებას და ილიას მიერ ბაირონის ებრაული მელოდიების ცოკლიდან სწორედ ერთ ლექსის თარგმანზე ჩერდება. ეს არის „სტიროდეთ“. აქვე გ. გაჩეჩილაძე ასაბუთებს იმ მიზნებს, რასაც ისახავდა ი. ჭავჭავაძე ამ ლექსის თარგმნისას: „ბაირონის

ლექსი უპასუხებდა ქართველ მოღვაწეთა საერთო განწყობილებას და ეს თარგმანიც მიზნად ისახავდა პატრიოტული განწყობილების გაღვივებას ქართველ მკითხველში. ისიც დამახასიათებელია, რომ ასეთ მკვეთრ მიდრეკილებას პატრიოტიკისადმი ამჟღავნებდნენ სწორედ ბაირონის ლექსების პირველი თარგმანები, მაშინ, როდესაც, უფრო მოგვიანო თარგმანებში გვხვდება უკვე ბაირონის ინტიმური ლირიკის ნიმუშებიც“ (გაჩეილაძე, 1956: 3).

გ. გაჩეილაძე იშველიებს ცნობილ დოკუმენტს — ილიას წერილს მეუღლისადმი, რომელშიც გამოკვეთილია ის ფაქტი, რომ „ილიამ ინგლისური ენის შესწავლას ხელი მოჰკიდა მხოლოდ შექსპირის „მეფე ლირის“ თარგმანსთან დაკავშირებით. აშკარაა, ამ წერილს აქვს მნიშვნელობა ბაირონის ქართულ ენაზე თარგმნის ისტორიისათვის.

თარგმანმცოდნე სწორად აფასებს ილიასეულ თარგმანს და გამოკვეთს იმ ფაქტს, რომ „იგი ზუსტად იმეორებს დედნის სახეთა სისტემას და საერთოდ თავისი შინაარსით ძლიერ ახლოა დედანთან“ (გაჩეილაძე, 1956, N1:4).

ა. წერეთლის „გოდება ებრაელთა“, რომელიც გამოქვეყნებულია ჟ. „ცისკრის“ 1863 წლის N2-ში, ხვდება გ. გაჩეილაძის კვლევის არეალში, გამოკვეთილია ის ფაქტიც, რომ ანალიტიკურ ბიბლიოგრაფიაში არ არის მინიშნებული ავტორი ბაირონი და შეცდომით მიჩნეულია აკაკის ორიგინალურ ნაწარმოებად: „მაშინ, როდესაც იგი წარმოადგენს ბაირონის ზემოთაღნიშნული ლექსის სრულიად თავისუფალ თარგმანს“ (გაჩეილაძე, 1956: 4). აქ ლიტერატურათმცოდნისეული ჩაღრმავებით გ. გაჩეილაძე მიანიშნებს მხოლოდ ლექსის აკაკისეულ ლაიტმოტივზე და წერს, რომ აკაკის მიერ ამ ლექსის გამოქვეყნება იმავე მიზეზებით იყო პირობადებული, რომლითაც ილიას ზემოთაღნიშნული თარგმანი (გაჩეილაძე, 1956, N1:4).

რაც შეეხება აკაკის მიერ 1865 წლის ჟ. „ცისკრის“ N11-ში გამოქვეყნებულ თარგმანს „იფეთაის ასული“ (ბაირონით), თარგმანმცოდნე მიიჩნევს, რომ ესეც შერჩეულია პატრიოტული განწყობილების გამოსახატავად, მაგრამ იგი არ უნდა იყოს ინგლისურიდან თარგმნილი, რამდენადაც „ა. წერეთელმა ინგლისური ენა არ იცოდა“, და, სავარაუდოდ, რომელიმე რუსული თარგმანიდან უნდა იყოს შესრულებული. ამავე წერილში გ. გაჩეილაძე საუბრობს მწერლის ანტონ ფურცელაძის მიერ თარგმნილ ლექსზე „ბაირონით“, რომელიც გამოქვეყნებულია 1863 წლის ჟ. „ცისკრის“ მარტის ნომერში. აღნიშნული ლექსი გ. გაჩეილაძეს მიაჩნია ბაირონის საერთო პოეტური ტენდენციების გამოხატულებად, მაგრამ თვლის გადმოკეთებად: „ბაირონის ორიგინალურ ლირიკაში ასეთი სტრიქონების შემცველი ლექსი ჩვენ ვერ ვიპოვეთ“ (გაჩეილაძე, 1956, N1:4).

ამკარაა, გ. გაჩეჩილაძეს საკითხის დასაბუთებისათვის საფუძვლიანად შეუსწავლია ბაირონის შემოქმედება ორიგინალში.

„ლიტერატურული გაზეთის“ 1956 წლის N3-ში კვლავ გრძელდება გ. გაჩეჩილაძის „ინგლისური ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნის საკითხები“, თუმცა, მას „გაგრძელება არ აწერია და იგი ცალკე წერილად უნდა წარმოვიდგინოთ. ამ წერილში გ. გაჩეჩილაძე აანალიზებს ი. ბაქრაძის (1850-1904) მთარგმნელობით საქმიანობას.

იოსებ ბაქრაძე ერთი იმ მოღვაწეთაგანია, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს ბაირონის ქართულ ენაზე ყველაზე ნაყოფიერ მთარგმნელად მე-19 საუკუნეში. როგორც მისი შემოქმედების მკვლევარი თამარ მიქაძე შენიშნავს, პოეტს მეტად რთულად უხდებოდა თავისი ნაწერების გამოქვეყნება, რამდენადაც ცენზურა ეხებოდა, როგორც ორიგინალურ თხზულებებს, ისე თარგმანებსაც, თუკი იქ შეინიშნებოდა ეროვნული, ან სოციალური უსამართლობის პროტესტის რაიმე ნიშანი. იოსებ ბაქრაძემ რუსულის გარდა არცერთი უცხო ენა არ იცოდა ამიტომ თარგმნიდა, რუსულის მეშვეობით ინგლისური, ფრანგული, ამერიკულის და სომხური მწერლობის სხვადასხვა ნიმუშებს. ი. ბაქრაძისთვის მნიშვნელოვანი იყო ქართველ მკითხველთან გასაგებად მიეტანა დასავლეთ ევროპის მწერლები. როგორც, თამარ მიქაძე აღნიშნავს, იგი „თითქმის არსად გვაძლევს სიტყვასიტყვით თარგმანს. ზოგ შემთხვევაში იგი იძლევა თავისუფალ თარგმანს, ზოგჯერ კი მთარგმნელი მიყვება სათარგმნ დედანს, მაგრამ თარგმანს აძლევს ეროვნულ იერს. პოეტი სათარგმნად ირჩევს ისეთ მხატვრულ ნაწარმოებებს, რომლებიც ახლოსაა მის სულიერ სამყაროსთან, მის იდეურ მისწრაფებებთან (მიქაძე, 2007: 6).

XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული, ი. ბაქრაძეს უთარგმნია ბაირონის ოცდაათიოდე ლექსი, პოემები „დონ ჟუანი“ და „ჩაილდ ჰაროლდი“. მის მიერ შესრულებულმა თარგმანებმა შეადგინა უცხოელ ავტორთა „მცირე ანთოლოგია“, რომელშიც შედიოდა ბაირონიც.

იოსებ ბაქრაძის ბიოგრაფია შეტანილია ივ. როსტომაშვილის რედაქციით გამოცემულ „რუსულ-ქართულ ენციკლოპედიურ ლექსიკონში“, სადაც შემდგენელი წერს: „ბაქრაძე იოსებ ზოსიმეს ძე-ჩვენი დროის ცნობილი მთარგმნელი ბაირონისა ქართულად...“, ხოლო ბაირონისადმი მიძღვნილ სტატიაში ივანე როსტომაშვილი აღნიშნავს: „ქართულს ენაზე გადმოთარგმნილია ბევრი თხზულება ბაირონისა, მაგრამ ვერცერთი მათგანი ვერ გადმოგვცემენ სავსებით ბაირონისებურს კილოს წერისას, მის შემოქმედებითს პოეზიას. ჩვენში მის უკეთესს მთარგმნელად ითვლება იოსებ ბაქრაძე“ („სალარო ცოდნისა“, წ. II, 1898:

211). სანიმუშოდ მოუყვანიათ ბაქრაძისეული თარგმანი ბაირონის „ჩაილდ ჰაროლდის“ მესამე ვალობისა.

თვითონ იოსებ ბაქრაძეს გადაწყვეტილი ჰქონია გამოეცა ბაირონის თხზულებათა თარგმანები. როგორც გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ იუწყება, „ჩვენს პოეტს იოსებ ბაქრაძეს ერთად შეუკრებია ყველა ლექსები, და მათს შორის, სრულად „ჩაილდ ჰაროლდი“ და განზრახვა აქვს მოკლე ხანში ცალკე წიგნად დაბეჭდოს. წიგნს ჩართული ექმნება სურათი ბაირონისა და მისი ბიოგრაფიაც. ბ-ნის ი. ბაქრაძის მიერ დაწერილ“ (cnf., 1897, №330:2).

თუმცა ავტორის სიცოცხლეში იგი ცალკე წიგნად არ დაბეჭდილა. მისი ლექსების მცირე ნაწილი 1938 წელს გამოიცა პროფესორ სოლომონ ყუბანეიშვილის რედაქციით.

გ. გაჩეჩილაძე აღნიშნავს ი. ბაქრაძის სხვა თარგმანებსაც და მოჰყავს პოეტის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ყ. „მომამბეში“ გამოქვეყნებული ნეკროლოგიდან ამონარიდი: სამწუხაროდ იოსებმა არ იცოდა უცხო ენები და მათ თარგმნიდა რუსულიდანო. მთარგმნელობითი საქმიანობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვის შემდეგ გ. გაჩეჩილაძე ასკვნის, რომ პოემიდან („ჩაილდ-ჰაროლდის მოგზაურობიდან“) ამოღებული ნაწყვეტი „ჩაილდ-ჰაროლდის სიმღერა“ (ყ. „მნათობის“ 1871 წლის თებერვალი) დედნიდან არ უნდა იყოს შესრულებული. აშკარაა, გ. გაჩეჩილაძის აზრით, მთარგმნელი მოუნიბლავს პოემის თავისუფლებისმოყვარე გმირის განწყობას. „თარგმანის შესრულების ხარისხი დგას იმ დონეზე, რომელსაც ჩვენ შეიძლება იმ დროისათვის საშუალო დონე ვუწოდოთ. მასში მოიპოვება პოეტური ხარვეზები, როგორიცაა ზედმეტი მარცვლები, მოუქნელი ინვერსიები, დაბალხარისხოვანი რითმები და სხვ. დედნის ლაიტ-მოტივი თარგმანში დაცულია უთუოდ იმ რუსული თარგმანის წყალობით, რომლიდანაცაა იგი შესრულებული (გაჩეჩილაძე, 1956, №3:3). აქ უკვე თარგმანმცოდნე ყურადღებას ამახვილებს ი. ბაქრაძის ეპოქაში მთარგმნელობით მეთოდზე და ამიტომ მას საშუალო დონის მთარგმნელად მიიჩნევს, ან აკეთებს თარგმნილის მხატვრული ფორმის დახასიათებასაც.

აქვე გ. გაჩეჩილაძე საუბრობს ი. ბაქრაძის მიერ თარგმნილ პატრიოტულ ლექსზე „შენ გაიარე ქვეყნის გზა ძნელი“, რომელიც „ებრაული ძელოდიების“ ციკლში შედის და დასაბუთებით მსჯელობს „რომ იგი ი. ბაქრაძეს ცნობილი რუსი მთარგმნელის ა. პლემჩევეის თარგმანიდან უნდა გაეკეთებინოსო. 1871 წლის ყ. „მნათობში“ გამოქვეყნებულ „იეფთაის ქალის ბაქრაძისეულ თარგმანზე მსჯელობისას გ. გაჩეჩილაძე აღნიშნავს მისი თარგმნის დაბალ დონეს ა. წერეთელთან შედარებით. „პოეტური ტექნიკის თვალსაზრისით მისი თარგმანი ბევრად დაუვარდება

აკაკის თარგმანს და აკაკის თარგმანის შემდეგ მისი გამოქვეყნება უთუოდ არ ღირდა“ (გაჩეჩილაძე, 1956, N3:3).

გ. გაჩეჩილაძე უარყოფითად აფასებს ი. ბაქრაძისეულ თარგმანს „დონ-ჟუანიდან“ და მიანიშნებს, რომ ი. ბაქრაძის „ნაწყვეტი“ ტექნიკურად ნაკლოვანია - მეტად მძიმე და მოუქნელი, უნდა ვიფიქროთ, რომ იგი მაინც თავის დროზე აქტუალურად ჟღერდა: „საერთოდ ტირანიის წინააღმდეგ, სიტყვის თავისუფლების დასაცავად მიმართული ამ ნაწყვეტიდან ცენზურას ამოუგდია მთელი სტრიქონი და მრავლისმეტყველი წერტილებით შეუვსია“ (გაჩეჩილაძე, 1956, № 3:3).

გ. გაჩეჩილაძე განსაკუთრებულად ყურადღებას ამახვილებს ორიგინალის ტექსტზე, რომელშიც ბაირონი იჩენს დიდ ოსტატობას და თან ახლავს „მისთვის ჩვეული ლირიკული გადახვევები და მსუბუქი ირონიით შესრულებული პოეტური რემარკები“ (გაჩეჩილაძე, 1956, N3:3). თარგმანმცოდნე ცდილობს გაამართლოს ერთგვარად ი. ბაქრაძის მთარგმნელობითი მანერა, რომელიც „როგორც ჩანს, ცდილობდა თავისი რუსული მოდელის ერთგული ყოფილიყო“ და, თუ იგი შინაარსის გადმოცემის თვალსაზრისით გარკვეულ წარმატებას აღწევს და აძლიერებს „მკითხველის ინტერესს, მაგრამ ლირიკული ხერხების გამოყენებაში ერთგვარ შეზღუდულობას იჩენს“.

გ. გაჩეჩილაძე თვლის, რომ ქართულ თარგმანში ჩვეულებრივ პოეტი მიჰყვება ფორმულას: „ააბბცცდდ ან აბაბცცდდ“ (გაჩეჩილაძე, 1956, N3:3). და, რამდენადაც პოემა „დონ ჟუანი“ არ არის თარგმნილი უშუალოდ ორიგინალიდან, ძნელია გაირკვეს ლექსის ზომათა ურთიერშეფარდებაო. გარდა ამისა გ. გაჩეჩილაძე ყურადღებას ამახვილებს იმაზეც, რომ თუ ორიგინალში პოემის მე-18 სტროფის შემდეგ მოთავსებული იულისას პროზაული წერილი „დონ-ჟუანისადმი“ მთარგმნელს გაუღექსავს სათანადო შენიშვნებითურთ.

ი. ბაქრაძის „ჩაილდ-ჰაროლდის“ თარგმნისას, რომელიც 1879 წელს „ალმანახში“ გამოქვეყნებულა, ორიგინალის „ცხრა სტრიქონიანი სპენსერული სტროფები“ (გ. გაჩეჩილაძე) თარგმანში შეუცვლია ათმარცვლიანი, რვა სტრიქონიანი ტაეპებით.

გ. გაჩეჩილაძე აღნიშნავს ი. ბაქრაძის ერთგვარ გაბედულებასაც, რომ ეთარგმნა „ჩაილდ-ჰაროლდი“, მითუმეტეს, რომ დღემდე არ არსებობსო მისი ქართული თარგმანი (თუმცა მისი ნაწყვეტები უთარგმნიათ მოგვიანებით სილოვან ხუნდაძესა და კონსტანტინე ჭიჭინაძეს). ამას გ. გაჩეჩილაძე ხსნის იმ სპეციფიკური სიძნელეებით რაც ქართულ ენაზე თარგმნისას სტროფებისა და რითმების რთული სისტემითა და პოემის დიდი მოცულობითაა გამოწვეული. გარდა ამისა, ყურადღება გამახვილებულია იმ ფაქტზეც, რომ ი. ბაქრაძე სათარგმნელად ირჩევს

ათმარცვლიან ლექსს, რომელსაც „ჩვეულებრივ ჯვარედინად რითმავს, მხოლოდ სტროფების ორი უკანასკნელი სტრიქონი ირითმება მიჯრით“ (გაჩეჩილაძე, 1956, N3:3).

წერილის დასასრულს გ. გაჩეჩილაძე გამოკვეთს იმ ფაქტს, რომ „ბაირონი ინგლისელი პოეტი იყო, რომელიც ყველაზე მეტ ყურადღებას იქცევდა მოცემულ პერიოდში, მაგრამ რაოდენობრივად ყველაზე მეტი მისი ნაწარმოები თარგმნილი აქვს ჩვენს ზემოთდახასიათებულ ი. ბაქრაძეს“ (გაჩეჩილაძე, 1956, N 3:3).

გ. გაჩეჩილაძისეული კვლევა XIX საუკუნის ბაირონის მთარგმნელთა ღირსება-ნაკლოვანებების შესახებ საინტერესოა და საგულისხმო შემდეგი თვალსაზრისით:

1. მიუხედავად იმისა, რომ თავად XIX საუკუნის პრესაში ალაგ-ალაგ გაიეღვებნ ზოგიერთი შენიშვნა ბაირონის ქართულ ენაზე მთარგმნელებთან დაკავშირებით (ი. ბაქრაძეზე), მათი ნააზრევი არ შეიძლება ჩაითვალოს თარგმანების მეცნიერული შეფასების ნიმუშად. ალბათ, ამით გაპირობებული ბაირონის შემოქმედების ასე უხვი თარგმან-გადმოკეთებანი XIX საუკუნეში;
2. ბაირონის ქართულ ენაზე თარგმნის საკითხების მეცნიერული შესწავლა XX საუკუნესთანაა დაკავშირებული;
3. XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან ახალგაზრდა მთარგმნელისა და თარგმანმცოდნის გივი გაჩეჩილაძის ყურადღება მიიქცია ბაირონის ქართულ ენაზე თარგმანმა ახალი საუკუნის მთარგმნელობითი პრინციპებიდან გამომდინარე შეფასებით;
4. გ. გაჩეჩილაძე XIX საუკუნის თარგმანებს აფასებს სწორედ იმ კუთხით, რომელიც ილია ჭავჭავაძისეულ თარგმანთან მიდგომით არის გაპირობებული, იგი ყურადღებით ეკიდება როგორც თარგმანის ფორმას, ისე შინაარსის ზუსტი გადმოცემის საკითხებს;
5. გივი გაჩეჩილაძის აზრით, ხარვეზები და უზუსტობანი ბაირონის შემოქმედების ქართველი მკითხველისათვის მიწოდებისას გამოწვეული უნდა იყოს არა ორიგინალიდან, ან შუალედური ენიდან (ფრანგული, რუსული ენებიდან) თარგმნით, არამედ ქართული რეალობისადმი მისადაგების სურვილითა და მთარგმნელის არასაკმარისი პოეტური ნიჭით;
6. გ. გაჩეჩილაძის სახით თარგმანმცოდნეობაში ჩვენ წარმოგვიდგება არამცთუ თეორეტიკოსი, არამედ თარგმანის მეცნიერი ისტორიკოსი, რისი მცდელობაც იყო წარმოდ-გენილი წინამდებარე სტატიაში.

დამოწმებული ლიტერატურა:

გაჩეჩილაძე, 1966: გაჩეჩილაძე, გ. მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი, თბ., 1966;

გაჩეჩილაძე, 1956: გაჩეჩილაძე, გ. ინგლისური ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნის საკითხები, ლიტერატურული გაზეთი, V, თბილისი, 1956;

გაჩეჩილაძე, 1956: გაჩეჩილაძე, გ. ინგლისური ლიტერატურის ქართულ ენაზე თარგმნის საკითხები, ლიტერატურული გაზეთი, XX, თბილისი, 1956;

გაჩეჩილაძე, 1956: გაჩეჩილაძე, გ. ბაირონი. თბ.; 1938;

ალიბეგაშვილი... 2017: ალიბეგაშვილი, გ. დულაშვილი, ე. მღებრიშვილი, თ. თარგმანის ისტორია. თბ., 2017;

როსტომაშვილი 1898: როსტომაშვილი, ი. სალარო ცოდნისა. რუსულ-ქართული ენციკლოპედიური ლექსიკონი, წ. II, თფ., 1898;

ცნობის ფურცელი 1897: გაზ. “ცნობის ფურცელი“, ტფილისი, 1897 წ., №330;

О. Кундзевич 1968- О. Кундзевич, Мастерство Реревода, Москва, 1968.

Tinatin Sikharulidze

For Evaluation of Byron's Georgian Translations

Lord Gordon Byron (1788-1824), who was a great English Romantic poet, whose name was still well-known in Georgian consciousness during his lifetime through the French and Russian translations. The term “Byronism’s” creation gave the Georgian translators the opportunity to translate Byron’s works into Georgian, even if it was necessary to use the other language as a “mediator” in their translations. There were a few translations of Byron’s works (S. Aleks-i- Meskhishvili, M. Tumanishvili) in the nineteenth century, till 1850. However, some of the Georgian translators were able to translate Byron’s works into the Georgian language more or less properly and effectively. Among the principal Georgian translators of that period figure Ilia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, Ioseb Bakradze, and Mamia Gurieli and so on.

It is a salient fact that Ilia Chavchavadze made an attempt to develop the way of translation- what and how should have been carried out in the translated form (from his first publicist work entitled “Some words upon the translation of Kozlov’s “Insane” by the Prince Revaz Eristavi son of Shalva”); moreover, there should have been kept the form and content of the original thoroughly. Thus, his pieces of translations were praised as among translators as well as in the literary society.

In Georgia, literary translation played a very important role in the development of our culture long ago. Translation was a good means for improving relationships between people not only in Georgia, but also everywhere; it promoted cultural diffusion. Literary translation has a lot of peculiarities and it also has a theory and this theory was just developed by Givi Gachechiladze (1914-1974) in the 20th century (1966).

From Givi Gachechiladze’s perspective, preference was given to such Georgian translators who strove to address their target translations to the reader in the right and effective way, but mostly free translations were carried out by Georgian translators while translating Byron’s works in the 19th century.

Givi Gachechiladze published the monograph about Byron in 1938, where he tried to show an English poet’s life and creativity to the Georgian reader; Givi Gachechiladze, as a translator and the outstanding theoretician made not only the fundamental work entitled “Introduction to Artistic Translation”, but also even some publications in which he gave a critical assessment of the translations created in the nineteenth century by Georgian translators. In these publications (“Literaturuli Gazeti”, 1956 N1,3) G. Gachechiladze emphasized the Leaders of literary movement, such as Ilia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, who gave us excellent samples of translations from Byron’s “Hebrew Melodies” (“Oh, Weep for Those” translated by Ilia Chavchavadze, and “Jephta’s Daughter” translated by Akaki Tsereteli through the Russian translations, as none of these poets knew the English language).